

EL PÈNDUL DE FOUCAULT

Enguany celebrem el 5è aniversari de l'activitat del Llibrefòrum, una data que, a finals del curs passat, ens va fer reflexionar sobre la nostra trajectòria i sobre els nostres projectes de futur. Hem arribat a consolidar un grup estable, que gaudeix de la lectura i, el que és més important, que ha crescut en la maduresa de comprensió de les obres i l'expressió dels comentaris: d'una forma que de vegades ens fa somriure, hem après a conèixer-nos a través dels llibres i podem preveure quines escenes descrites seran del gust de cada un; junts, perquè l'anàlisi de cada un és una peça indispensable del tot, confeccionem un recull de frases subratllades, de paraules emmarcades, que seria l'enveja de qualsevol literari.

En els nostres projectes de futur, vam decidir que us fariem partícips d'aquest creixement: per la necessitat de compartir que genera el saber i per il·lusionar-vos a afegir-vos-hi si algun dia us ve de gust. Ens trobem el darrer dilluns de cada mes i el llistat de les lectures el podeu trobar al final d'aquest article.

De moment, us introduïm a la lectura del mes de setembre: Assaig sobre la lucidesa, de José Saramago, en homenatge al premi Nobel que ens va deixar fa pocs mesos, amb un article que fa alguns anys ja va ser publicat en aquesta mateixa revista.

Lucidesa

José Saramago és un escriptor portuguès prou conegut ja per tothom des que li van donar el premi Nobel de Literatura. Al cap i a la fi, per això serveixen els premis: per atorgar reconeixement i per a fer difusió de persones que tenen molt a dir però les veus dels quals no sempre arriben arreu.

José Saramago és un escriptor que costa de llegir per l'ús d'una tècnica poc convencional: cada capítol és un llarg paràgraf. No hi ha punts i a part, els diàlegs són seguits sense cap indicació visual de cometes ni cursives. Jo no sé exactament què passa pel cap de l'escriptor, quin efecte vol aconseguir utilitzant aquest tipus de retòrica. Potser busca el paper actiu del lector, com és propi dels novel·listes del s.XX (Faulkner amb l'ús del monòleg interior continuat, Rodoreda amb els trossets de visions que han de restituir la imatge que el mirall ha trencat, Joyce amb l'absència absoluta de signes de puntuació) o, en el cas de la novel·la que ens ocupa, busca confirmar la certesa que les grans decisions, les més greus, les pitjors paraules i els millors comentaris no vénen anunciats, en la vida real, amb cap música especial, amb cap sintonia que les faci ressaltar, sinó en una continuïtat de la quotidianitat que les fa passar desapercibudes.

Assaig sobre la lucidesa és una visió sobre el funcionament de la política molt poc esperançadora. Hi ha moments que semblen fruit d'una imaginació desfermada que ha fet exagerar els esdeveniments, però en realitat és tot d'una versemblança aclaparadora.

La història comença davant l'estupor que causa en el govern el fet que el 80% de la població voti en blanc en les eleccions generals. Uns resultats que impedeixen la formació de cap govern. Els polítics, en lloc de veure la crítica implícita en el vot, en lloc d'intentar entendre que la població està farta de votar unes idees que en realitat són inexistents en pro d'una finalitat evident d'ambició partidista, hi veu una conspiració. Hi veu un acord de tota la població amb fins gairebé terroristes i es proposa buscar als culpables.

La primera mesura és declarar l'estat d'excepció, davant el qual ens explica:

També hi va haver gent que es va limitar a apagar el televisor quan el primer ministre va acabar i, abans d'anar-se'n a dormir, es van entretenir parlant de les seves vides, i n'hi va haver que es van

passar la resta de la vetllada estripant i cremant papers. No eren conspiradors, senzillament tenien por.

Seguidament organitzen l'interrogatori de cinc-centes *persones retingudes, no detingudes*, però que fins al final de la novel·la, sense que hagin fet res més que exercir el seu dret democràtic de votar (en blanc, això sí), no podran sortir del cau on són *retinguts, no detinguts...*

Veient que cap mesura d'espionatge, censura o interrogatori no funciona, decideixen buidar la ciutat –la capital del país- on s'ha donat aquesta particular votació, buida de poder: el govern es desplaça (de nit, per no ser vistos malgrat que tota la població ho observa des de la finestra), treuen la força policial i l'exèrcit, per així, deixant la ciutat abandonada a la seva sort, aconseguir el caos i que sigui la població la que implori el retorn de l'ordre. Però, oh meravella!, a la ciutat tot segueix funcionant en la més estricta normalitat i no es produeix cap altercat.

La sensació d'impotència del govern, els du a organitzar un atemptat, suposadament terrorista, a fi d'atemorir la població i fer-li veure la necessitat d'una estructura política sigui del partit que sigui. Segurament aquest passatge és el més impactant de tot el llibre: perquè hi ha pànic, perquè hi ha dolor i perquè hi ha mort. Tot gratuït perquè no hi ha hagut cap reivindicació darrere, cap idea passional. Només la decisió freda del que vol educar la població que, simplement, ha utilitzat un dret que solament és paraula escrita:

i aleshores comprendreu, massa tard, que els drets només ho són íntegrament en les paraules amb què han estat enunciats i sobre el full en què han estat consignats, tant si és en forma de constitució, de llei o de reglament, comprendreu, tant de bo que convençuts, que la seva aplicació desmesurada, inconsiderada, pot convulsionar la societat més sòlidament establerta, comprendreu, en fi, que el simple sentit comú exigeix que els prenguem, en tot cas, com a mer símbol d'allò que podria ser, mai com la seva efectiva i possible realitat.

Davant l'atemptat, hi ha una de les reflexions més commovedores sobre la fragilitat de tot allò que tenim; ahora veureu la tècnica del diàleg continuat que utilitza Saramago, així com el discurs que adreça directament al lector, el seu còmplice en la narració de tan rocambolesca i tristament versemblant història:

M'han dit que no em necessita, senyor alcalde, No, gràcies, se'n pot anar a casa, Fins demà, doncs, senyor alcalde, Fins demà. És interessant pensar que ens passem cada dia de la nostra vida acomiadant-nos, dient i sentint dir fins demà fins que, fatalment, un d'aquests dies, que ha estat l'últim per a algú, o bé ja no hi és aquell a qui ho dèiem o bé ja no hi som nosaltres que ho havíem dit. Aviam si aquest demà d'avui, que també acostumem a anomenar l'endemà, quan es trobin novament l'alcalde i el seu xofer particular, tots dos seran capaços de veure fins a quin punt ha estat quasi un miracle que hagin dit fins demà i vegin que s'ha complert com una certesa el que no havia estat més que una problemàtica possibilitat.

Al final, tot es resolt amb la recerca, trobada i execució d'un cap de turc, algú a qui les circumstàncies passades afavorien com a via per resoldre tot aquest conflicte.

Saramago, però, decideix reflectir també aquella persona que treballa en política perquè creu en les idees que defensa i amb l'honradesa de fer-ho: l'alcalde de la ciutat, que finalment, veient que tot plegat és un joc massa macabre, decideix dimitir. O el comissari, una altra persona que creia en el sistema i que queda profundament decebuda de la hipocresia que amaga.

Tot plegat ens du a veure una falla en la forma que tenim d'organitzar-nos: ***un ús sense fre del vot en blanc convertiria en ingovernable el sistema democràtic.*** La democràcia és definida com ***un sistema polític que transportava, des del seu origen, en el seu nucli vital, és a dir, en l'exercici del vot, la llavor de la seva pròpia destrucció.*** El perquè del títol? El mateix autor ens ho diu, ja transcorreguda més de la meitat del llibre: ***el vot en blanc és una manifestació de ceguesa tan destructiva com l'altra, O de***

lucidesa, va dir el ministre de justícia (no oblideu que Assaig de la lucidesa té un precedent que és Assaig de la ceguesa, obra del mateix autor).

Si el llibre és una veritable joia és perquè, a part de la dificultat d'ordir i mantenir una trama com aquesta, tan fàcil que s'escapi del control de l'autor o tan fàcil de caure en l'absurd, té una sèrie de reflexions que són finestres obertes a la gran intel·ligència i maduresa de pensament del seu autor. Aquí us en transcriu algunes d'elles:

-
- ***d'ençà que sóc ministre de l'interior sempre he acabat trobant proves fins i tot allà on no n'hi havia.***
  - ***el temps és ben bé igual que la gent, hi ha vegades que li costa arrossegar les cames, però d'altres corre com una daina i salta com un isard, cosa que, si hi pensem bé, no és dir gran cosa, perquè el guepard és el més ràpid dels animals i a ningú li ha passat mai pel cap de dir de ningú Corre i salta com un guepard, potser perquè la primera comparació ve dels temps prestigiosos de la baixa edat mitjana, quan els cavallers anaven de munteria i encara no hi havia ningú que hagués vist córrer el guepard ni sabia que existís. Les llengües són conservadores, sempre porten els arxius a sobre i detesten les actualitzacions.***
  - ***però no és només quan no tenim ulls que no sabem on anem.***
  - ***és com la vida, filla meva, que comença no se sap amb quin objectiu i s'acaba no se sap per quin motiu.***
  - ***quantes vegades els temors ens amarguen la vida i acaba resultant que no tenen ni fonament ni raó de ser.***

La novel·la compta amb d'altres passatges còmics que fan esclatar la rialla: com una comparació del poble amb un musclo o una conversa entre "espies" on es van anomenant un "fraret" i l'altre "albatros" que recorda els passatges més memorables del teatre de l'absurd.

En definitiva, una gran obra. Espero haver-vos-en fet delit i que us atreviu a endinsar-vos-hi. Bona lectura!